

Fragments no Vizbulītes Bērziņas grāmatas „Daudz baltu dieniņu... Jēkaba Graubiņa dzīvesstāsts”

Par pirmajiem mazā Jēkabiņa sakariem ar mūziku liecība saglabājusies no tiem laikiem, kad, tikko uz kājām nostājies, abiem dzimumiem šajā vecumā vienādajā kleitā ietērpts, pūnūzīs Jēcis priecējās Baložkroga viesus. Repertuāra nagla bijusi Vaņas dziesma no Gļinkas operas „Dzīvību priekš cara”. Daces Akmentiņas priekšnesumā apbrīnotu, to iegūmējušas Dace un Luze, Jansonu jaunākās meitas, kā arī Jēkabiņa pusauģu māšele Johanna-Anniņa, un tikām skandinājušas, kamēr puika, neviena nemācīts, iemācījies pats.

„Baložu” saimnieku gals, kur Dace un Luze dara savus smalkos šūšanas darbus, kļūst par pirmo mazā Jēkaba operteātri un koncertzāli. Lielo aizmirsts, pārtapis par pašu uzmanību, puika izbauda savas bērniņas skaistākos mirkļus. Jo kas gan var būt skaistāks par tādu aizrautīgu, brīnumdaiļu saskaņotu dziedāšanu! Un kur vēl komentāri – savilņojošās atmiņas par Trešajiem un Ceturtajiem dziesmusvētkiem – lielākajiem notikumiem māsu dzīvē. Svētku galvenie varoņi Jurjānu Andrejs un Vīneru Ernests šajos stāstos ir kronēti vai par pusdieviem, kas pelna visdziļāko bijību un pielūgšanu.

„Jūsmodamas par [...] šiem un citiem latviešu mūziķiem, atkal un atkal pārcilādāmas savā starpā atmiņas par dziesmusvētkos pārdzīvoto un piedzīvoto, daļidamās labprāt savos iespaidos ar katru klausītāju (un tādu meistarienes Daces istabiņā „Baložos” nebija trūkums), manas tantes nemaz nevarēja iedomāties, ka viņu stāsti varbūt visvairāk patika Jēcim, kas kādā kaktā kluss, citu neievērots, tos kāri noklausījās un kaut kur dziļumos paglabāja.”

Puika ir iegūmējis gan soprānu, gan altu balsis, un – lai tik ļautu! – viņš gan zinātu, kā novadīt tādas dziesmusvētkus!

„Kad tagad pašķirstīju Trešo un Ceturto dziesmusvētku (un piebildīsim: arī tā saukto Kurzemes brīvlaišanas svētku. – V. B.) dziesmu krājumus, tad konstatēju, ka jau toreiz, puikas gados, esmu iemācījies melodiju fragmentus no tādām pat visai garām dziesmām kā O. Šepska „Cik mīlīgas tavas mājas”, E. Vīnera un K. Baumaņa „Kā Daugava vaida”, A. Jurjāna „Tēvijai”, F. Mendelsona „Medības”, fināls no Gļinkas operas „Dzīvību priekš cara” – atceras Graubiņš un šo uzskaitījumu papildina ar vēl ceturtdaļu simta citu nosaukumu.

Neapstrīdams ir viņa secinājums, ka „manas muzikalitātes modināšanā un atīstīšanā šai manu tuvo radi-

nieču dziedāšanai un dziesmām būs bijusi liela loma”.

Tomēr te nonākam pie viena no Jēkaba Graubiņa mūža paradoksiem. Tā nepavisam nav autentiskā, savā dabiskajā vidē dzīvojošā tautasdziesma, ar ko audzis nākamais etnomuzikologs un iejūtīgais latviskuma atminētājs savās koru apdarēs. Tautasdziesmas un zemnieku dziedāšanas tradīcijas, kas bijušas neatņemama dzīves sastāvdaļa 19. gadsimta vidū un vēl septiņdesmitajos gados, gadsimta beigu desmitgadē ir gandrīz apklusušas, atdevušas savu vietu jaunākajām ziņgēm, daudzbalzīgām kora dziesmām.

Dace un Luze, Jēkaba muzikālās partneres, jau pavisam jaunas sākušas dziedāt vietējā korī un „drīz atsvešinājušās no senējās tautas dziedāšanas, kādu, protams, ir dzirdējušas un kādā piedalījušās bērniībā. Tādēļ viņu atmiņā uzglabāties daudz mazāk īstu, senu tautasdziesmu nekā vecāko māsu Līzes un Trīnes pūros.”

Bet tieši pēc tām ir klausīnājis māsasdēls, liels izaudzis. No Daces „Grievaltas dziesmu lizdā” uzņemtas tikai četras meldijas, turklāt viena vienīga par īstu tautasdziesmu atzīta (Jurjānu Andreja „Latvju tautas mūzikas materiālu” I burtnīcā tā iespiesta līdz ar piezīmi, ka no teicējas Daces Jansones to pie rakstījis Vīneru Ernests), no Luzes – sešas.

Un tomēr abas – kā sevišķi čaklas dziedātājas un sava radubērna muzikalitātes modinātājas izpelņījušas ne mazāk dzīvīgus portretējums kā īstenās tautas dziesminieces Trīne Barīsa un Līze Graubiņa, pie kurām vēl īpaši atgriezīsimies.

„Dārta – Dace, dzimusi 1861. gada 6. oktobrī, mirusi 1935. gada maijā, līdz ar pašu jaunāko – Luzi tikušas vairāk lutinātas nekā vecākās māsas un arī vairāk skolotas”, sacīts „Grievaltas dziesmu lizdā”, pie viena ļaujot ielūkoties arī tagadējā Zālītes pagasta vēsturē.

„Dace sagājusi visas trīs ziemas Grievaltas pagastskolā pie skolotāja Jēkaba Valcera, lecas baznīcas ērģelnieka un Grievaltas kora diriģenta. Kavēdamās vēlāk atmiņās pie šī skolotāja, viņa galvenokārt stāstīja par Valcera muzikalitāti, par stingrību pret sava kora dziedātājiem, kas nevarējuši savu balsi „noturēt” un par atzinību labajiem „turētājiem”, pie kuriem piederējuši arī viņa, drošākā no alta dziedātājām. Redzams, ka Daci skolā visvairāk bija pievilkušas dziedāšanas stundas. Pagasta skolu pabeigušu, Daci sūta uz Jelgavu izmācīties „smalko” amatu – šūšanu.

Grievaltas teicējas Trīne Barīsa un Luze Jansone, komponista Jēkaba Graubiņa mātes māsas.

Meistariene ar savām mācekļēm un „kundēm” pa lielākajai daļai runājusi vāciski, kādēļ arī Dace krietni ielauzījusies vācu mēlē. Smalkais amats, uzvedība, ārējais skaistums, gaumīga ģērbšanās, dziedātājas un aktrises talanti Dacei Jansonei sagādāja slavu un piekrišanu ne tikai Grievaltā, bet arī kaimiņu pagastos. Savu toreizējo cienītāju pulkā Dace redzēja pat studētās inteliģences pārstāvjus. Kļuva lepna, izvēlīga precinīka sijātāja un tādēļ palika visu mūžu vecmeitās.

Pēc rakstura Dace bija lēnīga, laipna, sirsnīga un izpalīdzīga. Pati taisnīgs cilvēks būdama, viņa viegli uzticējās citiem un daudzreiz tika pievilta. [...] Korī dziedāt un vietējā trupīnā teātri spēlēt Dace Jansone mīlēja līdz lielam vecumam, neiztrūka nevienā mēģinājumā, lai kāda bija nevaļa darbā, lai kāds bija laiks. Mīlēja kopā ar māsu Luzi, bet sevišķi ar māsasmeitu Johannu (šo rindu autora māsu), brīnišķīga soprāna īpašnieci, ko iemācītās dziesmas uzdziedāt arī mājās, stingri turēdama savu altu. Viņas balss bija patīkama, mīksta un diezgan zema.”

Un tagad iepazīsim Lavizi – Luzi (1864–1947), „Baložu” saimnieka pašu jaunāko bērnu. – „Varbūt tāpēc, ka jaunākā, bijusi visvairāk lutinātā meita un lutināšanas dēļ arī visnepaklausīgākā. No saimniecības darbiem un pienākumiem mācējusi izvairīties ar dažādiem ieganstiem labāk par pārējām trim māsām. Vairāk par tām arī skolota, jo pēc pagastskolas beigšanas laista Jelgavas meitu skolā. To gan nav beigus, bet iemācījies tīri ciešami runāt vāciski un pa vārdam pat franciski. No Jelgavas tādēļ atgriezusies kā smalka un lepna saimniekmeita, kam nepiestāv nekāds prasts darbs, kādu viņa nemīlēja jau pirms

došanās uz Jelgavas skolu.

Bet Luze nebija iemācījies nevienu „smalku” darbu vai amatu. Viņa par to daudz nebēdēja (jo bija vispār bezbēdīga dabas cilvēks), palaizdamās uz savām spējām iekārtoties dzīvē tā, lai nebūtu jāsaistās nopietnā, pastāvīgā darbā. Sākumā dzīvoja pie tēva, bet kad tēvs drīz nomira un „Baložu” mājās sāka valdīt viņa dēls un Luzes brālis, tad viņa piemētās pie māsas Daces kā šuvējas mazās saimniecības vadītāja, pie kam gudri izmantoja Daces mācekles, bieži savus pienākumus uzlikdama tām. Labsirdīgā Dace ļāva Luzei visu vaļu, pakļāvās tās valdonīgajai gribai un padomiem, kas ne katreiz bija labi un prātīgi, jo Luze visu mūžu nevarēja atbrīvoties no ausībām, sevišķi kas attiecās uz precības lietām. Iedomājusies sevi par skaistuli (bija tiešām glīta, bet netika līdz Dacei), ticēdama savai gudrībai un nepārspējamai asprātībai (ne gluži bez pamata), Luze dzīvoja nesaņemamā pārliecībā, ka viņa ir neatvairāmi pievilcīga un iekārojama visiem puisiem. Mīlēja runāt katrā izdevīgā (un arī neizdevīgā) gadījumā, ka tas un tas viņu kādreiz gribējis, ka tas un tas viņu tagad „grib kā ēst”, ka to un to viņa varētu „dabūt” katrā laikā, ja tikai gribētu, bet viņa, lūk, nevienu netur par tik cienīgu, lai ar to apprecētos.

Ilūzijās saldinājās līdz sirmam vecumam un panesa laikam samērā viegli vecmeitas likteni. [...] Luzes balss bija diezgan augsts soprāns, bet intonēja viņa mazliet nefīri, nevižīgi, kaut gan zobojās par citu dziedātāju nevarēšanu pareizi nodziedāt melodiju.”

Vārtus uz tautasdziesmu, Graubiņa jaunrades un pētniecības pamatu, plašāk viņam paver trešā māsa – agrīnā uz tuvējām „Kaijām” aiz-

precētā Trīne Barīsa (1854–1931).

Tos pāra gadus, kad Kaijiene izmītina bez pajumtes palikušo māsu, nākamais folklorists vareno teicēju vēl nomana spēka gados. Taču viņš „Kaijās” atgriezies vēl neskaitāmas reizes, pat kājām četrdesmit kilometru šurp nostaiģās, Rīgas skolās mācīdamies. Trīni par savu mammu godās uz Ameriku aizbraukušās istās vietā... Trīne būs tautas gara bagātību avots gan Pēterburgas „studentam”, gan atzītam apdaru meistaram. Tad jau gan tā vairs nebūs jauno dienu Trīne, taču par viņu apkārtne saglabāties tik daudz spilgtu liecību, ka Graubiņam izdevies uzburt izcilās teicējas tēlu visā mūža garumā.

„Stāsta, ka jaunībā bijusi patstāvīgāka, stūrgalvīgāka un vecākiem nepaklausīgāka nekā vecākā māsa Līze. Nav ļāvusies tā iesaistīties grūtos mājas darbos, bijusi jautra, bezbēdīga, ļoti sabiedriska, joku cienītāja un taisītāja. Viņai sevišķi prātām Baložkroga, tolaiku vienkāršo ļautiņu „kluba” tuvums un iespēja nokļūt jautrā jaunū ļaužu sabiedrībā, iztrakoties, izdeļoties, izjokoties un izsmieties. Viņas jautrā, sabiedriskā daba tur saņēma savu pirmo svaidījumu, slīpējumu un atzišanu. Kļuvusi patstāvīga saimniece, – mīksta, labsirdīga, padevīga vīra sieva, jaunā Kaijiene savas sabiedriskās tieksmes varēja apmierināt un izkopt bez ierobežojuma, sevišķi vēl tādēļ, ka uz racionālu saimniekošanu viņai sirds nesila.”

Ja ziņas par jauno Trīni „Grievaltas dziesmu lizdas” autors ir smēlies no viņas laikabiedriem, tad daudz ko no tālāk aprakstītā būs vērojies arī pats. Gan jau ir pieredzējis kādas kāzas, kristības vai bēres tuvākajā apkaimē, kur gluži neatsverama ir izaudzinātās izriktājas loma. „Kas vēl būtu pratis tā

uzvedināt jaunos ļaudis uz dažādām pārgalvīgām izdarībām un jokiem kā Kaijiene? Kas – vecos uz asprātīgu izmēļošanas? Kam bija vairāk jociģu, zobgalīgu un bezkaunīgu dziesmu kā Kaijienei, kad godu ļaužu starpā sākās dziesmu kari? Ir jaunie, ir vecie tādēļ centās nodrošināt sev Kaijienes sabiedrību un līdzdalību gan sarunās, gan rotaļās, gan dejās, gan dziesmās, gan nerātībās un izlaidībās, jo Kaijienei nekad netrūka izdomas negaidītu, atjautīgu joku organizēšanā – tiesa, zemnieciski bieži parupju un pikantu, sevišķi, kad „šēļķīni” to labi iesildīja.

Kaijienes uzmanību vienmēr saistīja arī bērni, kas bikli slēpās aiz savām mammām vai kaktos. Viņa prata ātri iegūt bērnu uzticību, saļaida tos kopā, ierādīja kādu rotaļu, kurā drīz ievilkā arī jauniešus – un tā drīz gāja vajā skaļa čalošana, dziedāšana un smiekli. Mācēja no mazajiem izvilināt arī bērnišķīgu, naivu izrunāšanu, par ko pati no sirds priecājās, ieturēdama ārēju nopietnību, un iepriecināja tādējādi arī citus klausītājus un vērotājus.”

Diženo teicēju Graubiņš vēro arī viņas dzīvesgājuma norietā. Ja jaunības dienās viņa ir arī teātra izrāžu, koncertu, bazāru, zaļumballu organizētāja, tad mūža otrajā pusē, aktīvo daļbnieku pulkā vairs neesot, tik un tā viņai katrā ziņā visur ir jābūt klāt, viss jānoskatās un jānoklausās. Bez viņas neiztiek nevienā tirgū, – vienalga, vajadzēja vai nevajadzēja ko pirkt vai pārdot. „Jo tirgū arī to intereseja ne praktiskā puse, bet satikšanās ar kaimiņiem, radiem un pazīstamiem, jaunu ziņu ievākšana un „zāļu” iebaudīšana, un āzēšanās ar citiem muģīgiem tirdzeniekiem. Trešdienās, lai kāds laiks, „Kaijiene” neiztrūkstošī satikās ar savu draudzeni „Zīlieni”, tādu pašu tirgus un omulības cienītāju, lecas nedēļas tirgū un vakarā ar „zāļu” kortelīti kabatā vai kurvīti jautrā garastāvoklī brauca mājās. To zināja plaša apkārtne, šad tad pavilka abas draudzenes uz zoba, bet pēdējās nebija uz mutes sistas un uzsvēra savus „nopelnus” tirgus uzturēšanā.”

ATĒNA

Grāmata tiks izdota apgādā „Atēna”.